

MOETEN KLEUTERS LEREN LEZEN OF HEBBEN ZE ANDER GEESTELIJK VOEDSEL NODIG?

M. W. NIJKAMP

Inspectrice Nutskleuterschool

Het door Prof. Wilh. J. Bladergroen aangesneden onderwerp is nog steeds een belangrijk discussiepunt in de onderwijskringen. Vele kleuterleidsters stellen telkens weer de vraag of het wenselijk of noodzakelijk is dat ze de kinderen in de kleuterschool helpen met leren lezen. En zo ja, hoe zij dat dan moeten doen.

Het is wel een zeer ingewikkeld probleem, omdat m.i. alle voorstanders van „kleuter-lezen” het verschil over het hoofd zien tussen „technisch lezen” en „inhoudelijk lezen”. Technisch lezen kan een kind van ongeveer drie jaar zeker leren; dat bewees Doctor Maria Montessori lang voor onze vriend Doman op het tapijt verscheen!

Technisch lezen kan ik heel goed, Italiaans, Zweeds, Deens, Noors. . . . maar wat er stáát weet ik niet; *het zegt me niets*.

Sterker nog: ik kan technisch heel goed het boek van Hans Redeker „Existentialisme” lezen, maar vóór ik begrijp wat ik lees, vóór ik de inhoud mijn eigendom heb gemaakt, is er veel meer nodig dan het technische structureren van woorden en zinnen.

Over het algemeen wordt er slecht en slordig gelezen; hiervan getuigen de vele verkeerd, onvolledig en onnauwkeurig ingevulde enquêteformulieren. Als kinderen zichzelf leren lezen vóór ze zes jaar zijn is het natuurlijk onzin dit proces tegen te houden.

Proeven in Montessori- en Fröbelkleuterscholen hebben aangetoond dat belangstelling voor lezen en rekenen in de kleuterscholen op de achtergrond traden naarmate de kinderen meer gelegenheid hadden tot volledige activiteit: motorisch, creatief, constructief, imaginair. (Martha Muchow in Oostenrijk en Kilpatrick in Amerika hebben deze onderzoeken reeds vele jaren geleden verricht).

Als we de inventaris van de orthodoxe Montessorischool kritisch bekijken zien we

- a. dat *alle materiaal* en *alle bezigheden* vooroefeningen bieden voor lezen, schrijven en rekenen;
- b. dat er weinig variatie is, zodat de kinderen vanzelf komen tot het grijpen naar schuurpapieren letters en derg.
- c. (en m.i. is dit het belangrijkste) dat het *lezen voortkomt* uit de taktielmotorische schrijfoefeningen over de schuurpapieren letters. Schrijven en lezen zijn in de Montessorikleuterschool ten nauwste

met elkaar verweven.

Nu stellen we de vraag: *welke functie heeft lezen in onze samenleving?* Dat is het opnemen en verwerken van een mededeling die een ander, die niet aanwezig is, doet. Lezen vervangt het persoonlijke contact, evenals schrijven persoonlijk, verbaal contact vervangt.

Er zijn mensen die gemakkelijker aan een ander schrijven dan met die ander praten. Contactmoeilijkheden? Misschien. Voor direct intermenselijk contact is meer moed nodig dan voor schriftelijk contact.

En dat in onze samenleving, waarin zoveel kinderen verstoken zijn van werkelijk persoonlijk, individueel contact met volwassenen! „Ga maar op straat spelen” zegt moeder. „Straks mag je het vertellen” zegt de kleuterleidster in de overvolle kleuterklas, waar zij de kinderen meer collectief aanspreekt dan individueel-persoonlijk!

Hoevele boekenwormen en -wurmpjes zijn er niet die lezen om persoonlijk contact te vermijden? Prachtig vinden vele opvoeders dat! Je hebt er geen kind aan en hij leert er nog wat van ook!

Maar hoe staat het met de sociale ontwikkeling van die kinderen?

De vroege lezertjes die Prof. Bladergroen in haar literatuur beschrijft komen meest voor in intellectuele milieus. Hoeveel intellectuelen (vooral academisch gevormde moeders) zijn er niet die met het kleine kind eigenlijk geen ècht contact hebben, doordat ze het niet verbaal kunnen benaderen?

Doordat ze het in zijn niet-rationele acties en reacties niet kunnen aanvoelen? Door exact wetenschappelijke vorming droogt, vooral bij vrouwen, dikwijls de intuïtie op. Hoe eerder het kind getuigt van *verstandelijke* ontwikkeling hoe liever de intellectuele ouder dit ziet! Het is niet zo dat kleine kinderen in intellectuele gezinnen eerder belangstelling tonen voor lezen.

Mijns inziens is dit een gevolg van het feit dat zij dikwijls hun leeftijdgenootjes uit andere milieus wat de *algemene taalontwikkeling* betreft verre vooruit zijn. Zelf heb ik hiermede ervaringen opgedaan doordat ik gewerkt heb aan kleuterscholen die bezocht werden door kinderen uit totaal verschillende milieus: middenstand en ambtenaren; intellectuelen; en wat men thans a-sociale milieus noemt. Juist de verbale ontwikkeling van de kinderen in die drie kleuterscholen liep opvallend uiteen.

Een ander aspect van de kleuteropvoeding raakt Prof. Bladergroen aan als zij zegt „eigen onderzoekingen naar de leerprestaties in het lager onderwijs tenderen naar het vaststellen van een „te spontaan” kleuterleven, in dien zin dat bij meer gerichte levens- en ontplooiingsmoge-

lijkheden voor de kleuter in: ruimte, speelgoed en gerichte bemoeienis van de kant van de volwassenen, er minder schoolmislukkingen zouden zijn en daarmee minder kinderverdriet." Met andere woorden: de huidige kleuterschool biedt de kleuter niet voldoende ontwikkelingskansen. Voor een zeer groot gedeelte berust deze uitspraak op de waarheid; het is triest dit te moeten erkennen.

We kunnen ons niet geheel verschuilen enachter het motief, dat te geleger en ongelegener tijd wordt gehanteerd: de overvolle klassen! Natuurlijk is dit een sterk remmende factor voor de ontplooiing van het kleuteronderwijs, maar de hoofdoorzaak moet elders gezocht worden.

In intellectuele kringen zijn de kleuters meestal hun leeftijdgenootjes ver vooruit. Hoe komt dat? De ouders en andere familieleden spreken vroeg en veel met het kleine kind. Aan tafel worden allerlei onderwerpen aangesneden door de ouderen: kleine potjes met grote oren luisteren en stellen vragen. Er zijn boeken; tijdschriften; de weg naar de bibliotheek; correspondentie . . . het zijn even zovele leefsituaties die de intellectuele belangstelling van het kind prikkelen.

Mijn herhaalde bezoeken aan de Engelse Infantscholen die op moderne leest geschoeid zijn en waar niet lezen, schrijven en rekenen centraal staan, zoals in de formele Infantschool, hebben mij overtuigd dat in de eerste plaats in de kleuterklas op natuurlijke wijze leersituaties gecreëerd moeten worden. De situaties worden gecreëerd naar aanleiding van datgene waarover het kind spreekt, wat het doet, wat het vraagt, wat het probeert.

Daar is een grote verscheidenheid aan ervaringen, kennis en handvaardigheid, daar is cultuuroverdracht in de ware betekenis van het woord. Hierdoor wordt een brede algemene ontwikkeling van het kind bevorderd, (hem niet opgedrongen) die hem als vanzelf naar de cultuurmedia lezen, schrijven en rekenen doet grijpen.

Deze brede algemene ontwikkeling van de vijf- tot zevenjarigen stoelt op de brede algemene ontwikkeling van de kleuterleidster. Zij heeft een middelbare school doorlopen als vooropleiding van haar beroepsopleiding. Ze beschikt dus over een reservoir aan algemene kennis over kunst, techniek, het sociale leven, biologie etc. In haar beroepsopleiding leert zij hoe zij uit dat reeds bij haar aanwezig reservoir kan putten op de juiste momenten en op een adequate manier ten behoeve van de ontwikkeling der kinderen die haar zijn toevertrouwd!

Zij kan antwoord geven op vragen over muziek, muziekinstrumenten; kleding van andere volkeren; huisvesting van andere volken; bouw,

functie en bewoning van kastelen; zij kan de kinderen inwijden in het *leven* van plant en dier. Wat er ook ter sprake komt, steeds weet zij de bronnen te vinden om datgene aan de kleuters mede te delen wat zij weten willen en wat zij bevatten kunnen. Zij kent de weg naar de bibliotheken en vindt daar niet slechts mooie en aardige vertelselboeken, maar ook plaatwerken die voor kinderen met bepaalde belangstelling instructief kunnen zijn.

De beroepsopleiding leert de aanstaande kleuterleidster haar algemene ontwikkeling hanteerbaar te maken als opvoedster. In een dergelijke sfeer tussen jonge kinderen groeit als van zelf de behoefte culturele vaardigheden als lezen, schrijven en rekenen te gaan beheersen. Deze krijgen een functie in het leven van de kinderen; ze zijn niet, als bij ons, losstaande vaardigheden die het kind, los van zijn gewone ervaringen en belangstelling moet leren veroveren.

Decroly, Dewey en anderen hebben reeds gewezen op de noodzaak kinderen op deze wijze in te leiden in de hen omringende cultuur en samenleving.

Onze kleuterleidsters met haar m.u.l.o. diploma beschikken niet over een dergelijk reservoir van *levenspraktische* algemene ontwikkeling en in haar beroepsopleiding is er geen gelegenheid dit tekort in te halen. Ook in de praktijkscholen zien zij niet op een dergelijke levende wijze werken.

Men klampt zich hier vast aan „het materiaal” en aan methodische aanbidding hiervan; ook de lesjes, ontwikkelings- en andere lesjes, worden door de leidster uitgedacht, methodisch in elkaar gezet en aan de hele groep tegelijk aangeboden. Incidenteel leersituaties scheppen, *in gesprekjes met een enkel kind het denkproces bij dat kind in actie zetten*, behoort in onze scholen tot de uitzonderingen. Men meent dat men voldoende gedaan heeft als het kind „vrije expressie” in overvloed krijgt in de kleuterklas. Maar vrije expressie zonder daarop aansluitend en daarmee verweven verbale expressie en gedachtenwisseling met de leidster en andere kleuters, blijft op een bepaald niveau hangen. waaruit het kind zich niet op eigen kracht kan losmaken om verder aan zijn groei te werken.

In ons land denkt men nog steeds te weinig van het kind en zijn situatie uit. Men stelt het materiaal centraal en wordt daarbij ijverig geholpen door de leermiddelhandelaren die telkens met iets nieuws te voorschijn komen, dat bij grondige, kritische analyse slechts in details van het bekende afwijkt en daardoor de kinderen niet voor nieuwe problemen stelt.

Bovendien is het voor de Nederlandse kleuterleidster bijzonder moeilijk te analyseren wat een kind tijdens een bepaalde bezigheid opdoet aan nieuwe ervaringen, aan bevestiging van bekende ervaringen en aan variaties van bekende ervaringen.

Het is geen geheim dat vele kleuterleidsters een tekort bij zichzelf voelen, een tekort in haar inzicht in de materie waarmee ze werken: het levende kind in een reële leersituatie. Bij vrijwel geen groep van leerkrachten is de gretigheid en de bereidheid zich verder te ontwikkelen en meer te weten zo groot als bij de kleuterleidsters! Helaas is er in ons land geen bevredigende bijscholing mogelijk. Cursussen beperken zich dikwijls weer tot het „hoe moet je dit of dat doen met en bij de kinderen”, zodat de leidster een uitbreiding krijgt van haar beroepsopleiding. Maar waar krijgt zij de mogelijkheid haar *inzicht te verrijken en te verruimen* in het kader van haar specifieke arbeid?

En dat is waaraan in ons land het meeste behoefte bestaat. Verdiept en verrijkt inzicht in de kringen der kleuterleidsters zal vele kleuters sparen voor ingewijd worden in de kunst van lezen en rekenen voor zij er aan toe zijn, terwijl hun eigenlijke belangstelling zo intens uitgaat naar het leven zelf, waarvan de televisie een bedriegelijke en verwarrende afspiegeling geeft.

Zolang de overheid de kleuterleidster blijkbaar nog ziet als iemand die zo aardig de kinderen kan leren knutselen, zal er van een verantwoord kleuteropvoeding in ons land weinig sprake zijn.

Ondanks de algemene overtuiging in de kringen van psychologen, psychotherapeuten en criminologen dat de eerste levensjaren van de mens van doorslaggevende betekenis zijn voor zijn verdere levensloop, blijft men in ons land het kleuteronderwijs onderwaarderen. Op een andere plaats heb ik het reeds eerder gezegd: een kleuterleidster kan meer schade aanbrengen aan de karaktervorming van de haar toevertrouwde pupillen dan de professor van de universiteit aan zijn studenten.

De opleidingen voor kleuterleidsters die nog steeds leerlingen met een toelatingsexamen toelaten, omdat deze meisjes het u.l.o.-diploma niet in haar bezit hebben, bewijzen het kleuteronderwijs geen dienst. Het is onmogelijk die meisjes de ontbrekende algemene ontwikkeling bij te brengen plus een goede beroepsvorming! Die kweekscholen werken met hun z.g. faciliteiten de overtuiging in de hand dat een goede, algemeen georiënteerde vooropleiding voor het beroep van kleuterleidster niet noodzakelijk is, als het meisje maar een lief karakter heeft, artistiek is en van kinderen houdt! Alsof niet de geestelijke hygiëne van

komende generaties grotendeels in handen ligt van de kleuterleidster! Een andere vraag die hier rijst is, of de leertijd inderdaad verkort zal worden als kleuters leren lezen en rekenen. Het hangt er maar van af in welke verhouding men dit ziet. Als men met rekenen wacht tot een kind ongeveer negen jaar oud is, vliegt het hem aan. Een hoofdonderwijzer die jarenlang in de Nederlandse Antillen heeft gewerkt vertelde mij, dat hij niet de minste last had wat leermoeilijkheden betreft met de kinderen die omstreeks hun negende jaar naar de school kwamen. In verband met de grote afstanden die zij moesten afleggen konden zij niet op vroegere leeftijd naar school gaan. Lezen en rekenen gingen er bij deze kinderen in als koek, ook bij de minder intelligenten, omdat zij verstandelijk rijp waren voor het leren van deze technieken. Als we nu eens zien hoe lang een jonger kind er over doet alvorens het kan lezen en als we bedenken dat het waarschijnlijk de hele kleuterperiode zal duren alvorens het kind vlot kan lezen en begrijpen kan wat het leest, dan vragen we ons af waar de opvoeders zich toch zo druk over maken! Onze kleuters maken over het algemeen een rijpere indruk dan de kleuters van een kwart eeuw geleden. „Rijper” in de zin van overal met de neus bij zijn en over van alles wat kunnen meepraten. In ieder geval bij alles haantje de voorste willen zijn. Is dat verwonderlijk in een maatschappij waar men op alle gebieden tracht elkaars primeurs af te snoepen? Waar de status zulk een belangrijke factor is in het mensenleven? Reeds in de kleuterklas speelt die status een belangrijke rol. „Heb jij dat niet op de televisie gezien?” betekent voor een kleuter dat hij ver achterstaat bij zijn meer bevoorrechte vriendje dat wel tot over negenen naar de televisie mag kijken!

Maar daartegenover staat dat algemeen de klacht gehoord wordt dat de kinderen zich niet kunnen concentreren; dat ze zich niet echt in een bezigheid kunnen verdiepen, zich er niet mee kunnen identificeren. Het blijft alles aan de oppervlakte. In feite zijn vele kleuters die zogenaamd een pientere indruk maken geestelijk lui; ze hebben er weerstand tegen zich ergens in te verdiepen, zich geestelijk in te spannen. Dit is m.i. het eerste symptoom van de aanstaande lees-, reken-, leer-, en gedragsmoeilijkheden. Maar om kleuters spelenderwijs en op een natuurlijke manier, van hun eigen belangstelling uitgaande te trainen in zich verdiepen en in zich concentreren, in grondig leren waarnemen van het onverwachte (niet alleen van de lottospelen!) moet de kleuterleidster zelf creatief denkend en algemeen georiënteerd zijn!

Wanneer de kleuter in de kleuterschool gelegenheid krijgt zijn oppervlakkige waarnemingen, zijn foutieve conclusies enz. te corrigeren en

een bron van algemene kennis te veroveren is hiermee het terrein rijp gemaakt waarop later lees- en rekenonderwijs gezond en diep kan wortelschieten! Dan is dat een gezondere leertijdverkorting, dan vroeg en moeizaam beginnen met lezen en rekenen. Want nu kunnen wij, opvoeders van professie, wel zeggen dat het kind moet wachten tot het er, na onderzoek, blijkt rijp voor te zijn. . . . we vergeten de statuszoekende ouders! Van ouders gaat dikwijls een zeer sterke pressie uit op de school; zij stellen eisen waaraan de leerkrachten die inzicht hebben in de structuur van het kind niet kunnen voldoen. Dit alles gaat ten koste van het levensgeluk van het kind en van vreugde die leren verschaffen kàn.

Omdat de kinderen zoveel meer moeten leren meent men vroeger met van alles te moeten beginnen. Het lijkt mij efficiënter en meer to the point als men gaat schiften: niet dit alles en nog méér onderwijzen, maar datgene onderwijzen wat levenspraktisch nut heeft voor het kind. Dat wil zeggen: minder weetjes inpompen maar meer de weg wijzen waar de weetjes te vinden zijn als het kind ze nodig mocht hebben!

In de opleiding voor kleuterleidsters ontbreekt hieraan nog zeer veel. Er is nog steeds een betrekkelijk groot aantal opleidingen waar men uitsluitend werkt met diktaten, althans wat de pedagogiek en de methodiek betreft. Op deze wijze leert de a.s. kleuterleidster niet een studieboek hanteren; ze leert niet selecteren wat voor een bepaald doel belangrijk en bruikbaar is.

Vele kleuterleidsters weten niet hoe zij de weg moeten vinden in een (universiteits) bibliotheek en hoe zij catalogi moeten raadplegen. Toch zijn dit nuttige zaken, omdat er in de opvoeding van het jonge kind nog veel evolutie gaande is: tal van onderzoeken worden thans in vele landen verricht. En het is noodzakelijk dat de kleuterleidster op de hoogte blijft van de ontwikkeling in haar beroep.

Dus ook wat de opleiding betreft is het nodig dat er herziening komt van de leerstof. Ten slotte gaat het niet slechts om het kleuteronderwijs maar om de basis van de gehele verdere ontwikkeling van de komende generaties. En al of niet in de kleuterperiode peren lezen is daarvan slechts een heel klein en in wezen onbelangrijk onderdeel.

Hoofzaak is een totaal andere aanpak en een gewijzigde attitude bij de kleuterleidster, bij degenen die verantwoordelijk zijn voor haar vorming en bij de autoriteiten die de voorwaarden kunnen scheppen om het kleuteronderwijs die belangrijke functie in onze samenleving te geven die het moet vervullen als grondslag voor alle verdere ontwikkeling van de komende generaties.

NASCHRIFT VAN W. J. BLADERGROEN:

Het hoofdmotief van mijn probleemstelling is deze:

Wanneer kinderen, beïnvloed door televisie en reclame, meer dan vroeger de tendentie vertonen om spontaan te leren lezen, dan is dat een cultuur-invloed, die niet genegeerd mag worden en om nieuwe bezinning vraagt. We kunnen ons daarbij niet beroepen op vroegere onderzoeken, omdat er een cultuurverschuiving plaats vindt.

Er zijn drie mogelijkheden:

- a. Het leren lezen van jonge kleuters is pure dressuur; de kleintjes kan men leren „lezen”, zoals men kippen kan leren „tellen.”
- b. In de lagere school blijkt het leren lezen voor een groot deel mede afhankelijk van sensori-motorische rijpingsprocessen, niet op te vatten in de nu overwonnen betekenis, dat „rijping” alleen „van binnen uit” plaats vindt. Het vroeg leren zou dan een bewijs kunnen zijn, dat er acceleratie van deze rijping mogelijk zou zijn, of wel dat bij gezonde kinderen vroeger dan wij dachten integratieprocessen kunnen optreden, doordat vroegtijdiger prikkels uit de buitenwereld worden aangeboden.
- c. Het vroeg leren lezen gaat ten koste van de ontwikkeling van andere gebieden, die voor vaardigheden, zoals b.v. rekenen noodzakelijk zijn.

De vraag blijft dus bestaan naar zeer gedegen onderzoek alvorens enig oordeel uit te spreken.